

Emlékezz rám!

MARIO ESCOBAR

MARIO ESCOBAR

Emlékezz
rám!

KOSSUTH KIADÓ

A fordítás alapja
Mario Escobar: *Recuérdame*
First published by HarperCollins Español in 2019

Fordította
Mester Yvonne

Szerkesztette
Koronczai-Fekete Viktória

ISBN 978-963-54-4221-8

Minden jog fenntartva

© Mario Escobar Golderos 2019
© Kossuth Kiadó 2021
Hungarian translation © Mester Yvonne 2021
Borítófotók © 123RF

„Sírok, mert spanyolként és ízig-vérig mexikóiként egyaránt úgy érzem, hogy legvégül egyéniség nélkül maradtam.”

EMERIO PAYÁ VARELA
moreliai gyermek

„A kislánynak, aki a szomorú negyvenes években felmenőivel osztozott az éhínségben, a sok fagyoskodásban, a rongyos ruházatban és a némaságban...”

LAURA FALCÓN

„Machadótól megtanultuk, hogy a nevetés kétségkívül a vitalitás gyér számú forrásainak egyike, és hogy a humor a szívéllyesség, következésképp a szolidaritás egyik nagy szövetségese.”

FRANCISCA AGUIRRE

Az Emlékezz rám! című kötet egy hajóút története, amely a spanyol polgárháború közel félezer republikánus gyermekének életét mentette meg.

MARIO ESCOBAR

Gyermekeimnek – akik most hasonló korúak, mint a moreliai gyermekek voltak akkor – azt kívánom, hogy soha ne sodorja őket az élet száműzetésbe, vagy ha mégis, legyenek olyan bátrak, mint a polgárháború republikánus gyermekei.

Szeretett feleségemnek, Elisabethnek, hazámnak és lobogómnak.

Nagyanyámnak, Poncianának és nagyapámnak, Tomásnak, akik megélték a háború borzalmait és a testvérharcot.

Anyámnak, Amparónak, aki oly sok könnyet ejtett az elveszett álmokért, és aki csillagokat ültetett a szívembe.

*A gyöngye nem harcol. Aki erősebb, harcol talán egy óra hosszat. A még erősebb hosszú évekig küzd. De egész életén át küzd a leg-erősebb. A legerősebb nélkülözhetetlen.”*¹

BERTOLT BRECHT

¹ Bertolt Brecht: *Kantáta Lenin halála napjára*. Garai Gábor fordítása

Tartalom

Előszó.....	13
Bevezetés	17
1. rész: Bomba az ablakomban	19
1. A megbélyegzés.....	20
2. Ana Sánchez.....	25
3. A győzelem	33
4. A Cuartel de la Montaña laktanya.....	38
5. A lövészárookban	47
6. A barátaim nem mennek az égbe.....	55
7. A nagyszüleim és utazás San Martín de la Vegába....	62
8. A szóáradat.....	73
9. Úton Franciaországba.....	84
10. Bordeaux.....	97
2. rész: A <i>Mexique</i>	107
11. Az elválás	108
12. A vörös gyerek nyomában.....	113
13. Egy perccel korábban.....	119
14. Tiltott szenvedés	124
15. Ágyban.....	131
16. Havanna.....	138

17. Veracruz.....	149
18. Mexikóváros.....	155
19. Egy vidéki város.....	160
20. Az incidens.....	167
3. rész: Morelia.....	177
21. Egy utazás története.....	178
22. Csótányok és poloskák.....	181
23. A család.....	188
24. A büntetés.....	197
25. Az elnöki látogatás.....	202
26. A nyár.....	210
27. Rossz hírek Spanyolországból.....	217
28. A fehér patkányok.....	222
29. Az elveszett kislány.....	227
30. A deportálás.....	234
4. rész: A koncentrációs tábor.....	239
31. A menekülés.....	240
32. A kolostor.....	245
33. Utazás a fővárosba.....	252
34. A német vonaton.....	259
35. Utazás a fővárosba.....	262
36. Útkereszteződés.....	272
37. Visszatérés.....	278
38. Spanyolország.....	283
39. A koncentrációs tábor.....	288
40. Egymástól elszakadva.....	296

5. rész: Az árvaház	301
41. Paracuellos	302
42. A pokolban	315
43. Hazugságok	321
44. A kormányzó	328
45. Az Atya nevében.....	338
46. Az utolsó napok otthon.....	348
47. Madrid	359
Utószó	367
A cselekmény történelmi háttere.....	369
Kronológia	373
Köszönetnyilvánítás	381

Előszó

Megindító, mélyen emberi és valós történet egy gyerekcsoportról, amelynek tagjai hajón utaztak Mexikóba. A mexikói nép és Cárdenas del Río tábornok republikánus gyerekeknek nyújtott segítsége példaértékű volt a történelem ama vérzivataros időszakában.

A spanyol polgárháború valóságos könny- és vérzivatar volt. Minden háború borzalmas, ám ha testvérek között dül, az igazi tragédia, hiszen a sebek még évtizedeken át tátonganak és sosem hegednek be teljesen. Igazságos háború nem létezik. Ezúttal is ugyanazok voltak az áldozatok, a civil lakosok, a hétköznapi emberek, akik nem akartak harcolni, mégis meghaltak, vagy elveszítették szeretteiket a barbár konfliktus brutalitása közepette, amely egyben a második világháború előszobája volt.

A hosszú háborúba torkolló, 1936. július 17-ei államcsíny körüli felfordulás eleinte úgy festett, akár egy ünnepi forgatag. Így számolt be róla Juan Ramón Jiménez egy New York-i levélben, azon a nyáron, amikor segítséget kért a köztársaság számára: „A háború első hónapjaiban olyannak láttam Madridot, mintha valami örült, tragikus ünnepet ülne. Az öröm, a véres hit különös öröme fakadt mindenünnen; a meggyőződés, az elszánt-

ság öröme, a kedvező vagy épp visszás sorsra való várakozás öröme.”

Az ünnep hamar véget ért, amint a nép a bomba- és golyózáporok közepette ráébredt, hogy éppen a jövőt ragadják el tőle. Antonio Machado azonnal felismerte, hogy a polgárháború jóval több holmi spanyolok közötti konfliktushelyzetnél. Machado ekképpen fogalmazta meg a gondolatait: *„Az etikailag egyenlőtlen, mégis spanyolok közt dúló polgárháború már hosszú évekkel ezelőtt véget ért. Spanyolországot spanyoloknak nem nevezhető emberek eladták a külföldnek... Így hát nem maradt más, mint a leigázott Spanyolország, amelyet az idegen mohóság bekebelezett.”*

E könyv megírása nehéz, hosszú utat jelentett számomra, „idebent” és „odakint” egyaránt. A polgárháború gyermekkorom óta meghatározta a sorsomat. Szüleim háborús gyerekek voltak, nagyszüleim pedig – különösen anyai ágon – igen sokat szenvedtek a konfliktushelyzetben. Nagyapám, Tomás Galderos a fronton harcolt, és ott is végezte, négy árvát és egy özvegyet hagyva hátra, akinek azután a kemény francóista megszorításokat is el kellett szenvednie. Gyerekkoromban olyan nagy hatással voltak rám a konfliktus következményei, hogy minden évben azért imádkoztam szenteste, hogy soha többé ne legyen újabb spanyol polgárháború.

Az Emlékezz rám! három testvér története, akiket Mexikóba küldtek a szüleik, abban a reményben, hogy a háború végeztével ismét együtt lehetnek majd, és akik a száműzetés veszélyes útjára léptek. Több ezer gyerek története, akik örökre elhagyták szülőföldjüket, és az otthonukat is kénytelenek voltak hátrahagyni, azt a talpalatnyi földet, amelyet az otthon jelent min-

denki számára. Olyan gyerekek története, akik magukra maradtak és elvesztek a világban, és akik senkitől sem kaptak többé ölelést vagy útmutatást.

Az Emlékezz rám! a moreliai gyermekek története. A szülők 456, öt és tizenkét év közötti kiskorút küldtek Spanyolországból Mexikóba, hogy kimenekítsék őket a háború véres karmiból. Ezek a gyerekek igen nehéz körülmények között utaztak Veracruzig, 1937 nyarán. A Spanyol Népet Támogató Ibero-amerikai Bizottság intézkedett a gyermekek megmentéséről. Amalia Solórzano asszony és Cárdenas elnök felesége, Carmela Gil de Vázquez voltak a vállalkozás fő előmozdítói.

Marco, Isabel és Ana Alcalde története mindenekelőtt tiszteletadás a moreliai gyermekeknek, egyúttal a szovjetunióbeli, egyesült királyságbeli, belga, francia, argentin és chilei gyermekeknek, akiknek hasonlóképp ott kellett hagyniuk azt, ami szívüknek a legkedvesebb, a szüleiket, sok esetben mindörökre.

Az Emlékezz rám! talán a vesztesek regényének tűnhet, akiknek mindentől meg kellett válniuk, hogy megmeneküljenek, mindenekelőtt azonban főhajtás az összes háború száműzöttjei és mindazok előtt, akik az emberi erőszak következtében elveszítették a hazájukat.

Bevezetés

MADRID,
1975. JÚNIUS 20.

Levelet kaptam Mexikóból és beleremegtem. Mintha a megindító, szomorú gyermekkori út emlékei egyszeriben visszatértek volna, hogy ráébresszenek, alapvetően sehová sem tartozom. A mandzsettámmal töröltem le a könnyeimet és a feladó nevét bámultam. *María Soledad de la Cruz*. A kislány, aki több mint negyven évvel ezelőtt elrabolta a szívemet. Sokáig győzködtem magam, hogy spanyol vagyok, és a Mexikóban töltött idő egyfajta álom, amelyből egy olyan hatalmas robaj térített magamhoz, mint amilyen 1937 tavaszán Madrid bombázása volt. Hozzászórtam a fekete-fehér országhoz, amelyet a francóis-ták majd negyven évig kormányoztak, akár egy laktanyát, és ahhoz, hogy a veracruzai, mexikóvárosi és moreliai emlékek a képzelet távoli szüleményei csupán, akár Don Quijote örült látomásai a fájdalom medrében, miután befalzták a könyvtárát. Mindez idő alatt újraalkottam az életemet, apám nyomdokaiba léptem, és én is a nyomdász hivatást választottam. A polgárháború azonban – amely oly sokaknak romba döntötte az életét

és megfosztotta őket a javaiktól vagy az egészségüktől – tőlem a jövőt rabolta el.

María Soledad de la Cruz szemére gondoltam, amely az eltűnt évek alatt is tovább ragyogott. Olyan mélyfekete volt, hogy a fény beleveszett a pupillájába, majd ismét előbújtt húsos ajkán, amikor először csókot loptam tőle a moreliai iskola kapujában.

Felnyitottam a borítékot, és gombóccal a torkomban elolvastam a rövid levelet, majd a kis fekete-fehér fényképet nézegettem, amely a mustársárga borítékban lapult. Ugyanaz a fekete hajó, copfos, vakító fehér fogú kislány volt, aki rabul ejtette a szívem, és aki újfent ráébresztett arra, hogy lehettem én spanyol és mexikói egyszerre, mégiscsak hontalan lettem és újfent képtelen voltam feledni. Emlékezésre ítéltetem, ahogy anyám aznap – a régi életem utolsó, s a még beláthatatlan jövőbeli utazásom első napján – Bordeaux-ban az eszembe véste.

1. RÉSZ

BOMBA AZ ABLAKOMBAN

1.

A MEGBÉLYEGZÉS

MADRID,
1934. NOVEMBER 14.

A gyerekeknek olyan a háború, mint egy játék. Nincs róla fogalmuk, hogy az egyenruhák, a lövöldözés, a felvonulások és a lelkesítő dalok mögött a halál is beleragad a cipőbe, mint a sár, hús- és vérnyomokat hagy maga után, és örökre megjelöli mindazok életét, akiket pokoli ujjával megérint.

A spanyol polgárháború jóval az előtt elkezdődött, hogy 1936. július 17-én a katonaság fegyvert ragadott volna – legalábbis számunkra, a szegénység és a nyomorúság gyermekei számára. Aznap kora reggel kopogtattak a La Latina negyedben lévő lakásunk ajtaján. Még mindenki az ágyban pihent, a két húgom, a szüleim és a lány is, aki vigyázott ránk, amikor anyám a színházban dolgozott. Húgaim és én ösztönösen beszaladtunk a szüleim szobájába. Isabel fehér pamut hálóingben remegett és sikítózott, miközben anyámba kapaszkodott, Ana a karomban sírt, apám pedig merev mosollyal álcázta féltelmét és azt mondta: „Nem lesz semmi baj.”

María Zapata – a lány, aki nálunk lakott – sírva kísérte apámat az ajtóhoz, akár egy rémült kiskutya. A család többi tagja a nagyszobába húzódott, amikor azonban meghallottam az előszobából a hangokat és a zörejeket, kishúgomat anyám ölében hagytam, és gondolkodás nélkül az ajtó felé indultam. Túl bátornak nem voltam éppen nevezhető, de segíteni akartam apámnak. Még abban a korban voltam, amikor az ember mitikus, legyőzhetetlen hősnek látja a nemzőatyját, akit követni akar. Reszketve léptem a szoba küszöbére, amit dolgozószobának hívtunk: egy kétszer három méteres lyuk volt, tele könyvvel és papírral. A málladozó vakolat és a csorba polcok ellenére azonban ez a helyiség a tudás temploma volt számomra, bár abban a pillanatban az alvilág előszobájaként tűnt fel előttem. Amikor a titkosrendőrség, a Brigada Social emberei kesztyűs kezükkel felforgatták a polcon a színes könyveket, szerteszét repkedtek belőlük a papírlapok. A kötetek majdnem mind a Cervantes Kiadó gondozásában jelentek meg, amely barcelonai székhelyű volt ugyan, de a kiadványok egy része apám nyomdájából került ki. Apám reményvesztetten emelte fel a karját, mintha minden egyes leszakított könyvgerinc és összegyűrt lap látványa olyan fájdalmat okozna neki, akár megannyi ostorcsapás.

– Mi nem tartunk illegális könyveket!

Apám hangja megtörte ugyan a katonai bakancsok dübörgését meg a rendőrök ordibálását, az őrmester azonban megfordult és egyenesen a szájába öklözött. Apám felhasadt ajkán azon nyomban kibuggyant a vér, és én rémülten néztem annak a férfinak az ijedt tekintetét, akit a világ legbátrabb emberének tudtam.

– Szarházi, vörös disznó! Tudjuk, hogy a nyomdászok egyik szakszervezeti vezetője vagy! És azt is, hogy október 5-én egyike voltál azoknak, akik megostromolták a Kormányhivatalt, és hogy a Szocialista Forradalmi Bizottmány tagja is vagy. Hol dugdosod azokat a rohadt könyveket? A szakszervezeti papírokat akarjuk, meg a bizottsági tagok nevét!

Az őrmester megrángatta apámat, aki a csikos pizsamájában úgy festett, akár egy marionettbábu. Én pontosan tudtam, hogy a szóban forgó könyvek nincsenek ott. Pár héttel korábban ugyanis magam segítettem apámnak elrejteni őket a lapostetőn, a galambdúcban.

– A köztársaság hű és becsületes dolgozója vagyok – felelt apám meghökkenő határozottsággal. Pizsamáját vérfoltok borították a gallérján és a mellén, szemébe azonban visszaköltözött a bátorság, amely jellemzően a tetteit irányította.

– Gyere csak ide, fiam! – szólított meg az őrmester, és akkor először néztem rá.

Olyan volt, mint egy mérges, habzó szájú véreb, tömött fekete bajusza pedig még vadabb külsőt kölcsönzött neki. Az őrmester a galléromnál fogva megragadott, és erővel kivonszolt a dolgozószobából. A nappaliba cibált, és egy szék felé tuszkolt. Lehuppantam, ő pedig leguggolt, és arcát az enyémhez tapasztotta.

– Ide hallgass, fiacskám, az apád egy vörös, egy kommunista, a rend és a béke ellensége. Ha elárulod, hol vannak a papírok, nem esik baja, de ha hazudsz, te meg a húgaid a Szent Szív

Árvaházban végzitek! Talán azt akarod, hogy az anyád haját leborotválják, és a Ventas² egyik cellájába dugják?

– Nem, uram – feleltem remegve, miközben borzasztóan kellett pisilnem.

– Hát akkor rukkolj elő a válasszal, mielőtt elfogy a türelmem! – üvöltötte a férfi habzó szájjal.

– Apámnak csak ezek a könyvei vannak. Tudja, ő nyomdász, ezért van ilyen sok itthon.

A férfi erősen megrázott, a galléromnál fogva felemelt, olyannyira, hogy a lábam egy ideig a levegőben himbálózott. Azután visszadobott a földre, és hatalmas léptekkel visszadüböngött a dolgozószobába.

– Gyerünk! Visszük az uraságokat! – kiáltotta fülsértő hangon.

– Mi legyen a kölykökkel? – kérdezte az egyik embere.

– Mennek a menhelyre, a tetvek meg a csótányok közé.

A nappaliba rohantam, és akkor láttam, hogy az egyik rendőr erőszakkal kiráncigálta anyámat a szobából. A rendőrré vettem magam, a nyakába kapaszkodtam, és beleharaptam a fülcimpájába. A fickó erre elengedte anyámat, majd felordított, és megpróbált lerázni.

– Marco, kérlek! – kiáltott fel rémulten anyám, amikor meglátott a rendőr háta mögött.

A fickónak sikerült megszabadulnia tőlem, és a falhoz lökött. Elővette a gumibotját, és már majdnem megütött, amikor anyám karon ragadta.

² A Cárcel de Ventas: női börtön Madridban, amely 1931-től 1969-ig működött. (A Ford.)

– Gyerek még, ne bántsa! – rimánkodott anyám könnyek közt.

Az előszoba végében ekkor feltűnt az őrmester, miközben két embere a karjánál fogva cibálta kifelé apámat, akinek csupa vér meg véraláfutás volt az arca, a szeme bedagadt, és időnként fel-felnyögött fájdalomában. A két húgom apámhoz akart szaladni, az őrmester azonban a karjával visszatartotta őket.

– Fogd meg ezt az átkozott kölyköt! – szólalt meg, miközben utat tört magának. Mielőtt azonban engem is lefoghattak volna, kinyitottam a bejárati ajtót és lerohantam a lépcsőn.

Úgy futottam, ahogy csak bírtam. Utoljára az egyik rendőr hangját hallottam, meg anyám kiáltásait, amelyek villámcsapásként hasítottak a lépcsőház terébe. Amikor kértem a sötét utcára, némán sírva fakadtam, és erős szorítást éreztem a mellkasomban. Egészen a Plaza Mayorig szaladtam, ahol néhány utcaseprő a macskakövet tisztogatta. Az egyik oszlopnak támaszkodtam és keservesen zokogtam.

A háború jóval 1936 előtt elkezdődött. 1936-ban pedig már az egész nemzet vérben fürdött. Én pedig aznap megértettem, hogy hiába van igazunk, eltaposhatnak, és a bátorság nem elegendő ahhoz, hogy legyőzzük a rosszat, továbbá azt is, hogy a fegyverek ereje megtöri az emberek lelkét.